

Cuvinte de folos de la un Avva

Principala inițiativă în vederea mântuirii și răscumpărării i-a aparținut lui Dumnezeu, prin Hristos, dar extinderea jertfei mântuitoare a lui Hristos în viețile noastre depinde de răspunsul nostru. Deschiderea către Dumnezeu este o condiție primordială pentru ca El să locuiască în noi. O asemenea deschidere este semnul prezenței noastre benevole în fața Domnului, în bogăția milei Sale dumnezeiești și totodată semnul prezenței binevoitoare a lui Dumnezeu în fața noastră, în adâncul iubirii Lui. O inimă deschisă către Dumnezeu poate glăsui, alături de Psalmist: „Așează-ți mila deasupra nedreptăților săvârșite de noi și măreția bunătății Tale pline de iubire deasupra păcatelor noastre.”¹

Ceea ce este important este trăirea în și pentru Dumnezeu. Scopul monahului în viață nu e progresul sau integrarea sa individuală. Scopul său e să slujească *întreaga taină a mântuirii*, trăind nu pentru sine, ci pentru Cel Care a murit și a înviat pentru noi toți. Și acest lucru este posibil deoarece el nu trăiește după propria voință, ci după voința catolică a Bisericii Ortodoxe. Biserica este locul întâlnirii și convorbirii omului cu Dumnezeu, locul curățirii și al pocăinței, al luminării și intrării omului în viața veșnică.

Problema ascultării, alături de chestiunile înrudite ale autorității și iertării, ale liberei voințe și ale îndărătniciei sunt preocupări esențiale în îndrumarea spirituală a ființei umane. Se mizează în problema ascultării pe capacitatea unei persoane de a trăi *experiența libertății* în comuniunea cu Dumnezeu prin opoziție cu existența în izolare, autonomă, departe de comunitatea Bisericii. În tradiția Patericului, ascetul este un solitar, dar singurătatea sa este caracterizată de o comuniune duhovnicească ascendentă, de împlinire launtrică, nu de o cădere în gol și în izolarea exterioară plină de sciziuni interioare. Tot ceea ce este mai frumos își dorește omul lui Dumnezeu. Așa se învrednicește de dobândirea unor noi simțuri ale comuniunii cu Dumnezeu. Și în acest mod, Dumnezeu devine o prezență lucrătoare și transfiguratoare. Dumnezeu devine un *Tu* Care i se adresează, îl întărește, îl mângâie, îl luminează. Iar viața lui devine simplă, însă neconținută în Dumnezeu prin Duhul Sfânt.

Apoftegmele Părinților Pustiului ne vorbesc din experiența vie, personală și directă, mai degrabă decât din teorie. Aceste texte sunt mai mult practice decât intelectuale. Apoftegmele nu sunt simple maxime, ci au drept conținut duhul de sfințenie al vieții neptice. Tema centrală este următoarea: *a oferi altei persoane secretele inimii, pentru discernământ*. Această practică a deschiderii personale și sincere a fost sensul și fructul creșterii spirituale a ascetului prin sinceritatea și curățenia inimii. Practica se fundamenta pe faptul că începătorul era încrezător că *mila lui Dumnezeu* lucra prin bătrân (Avva). În Ortodoxie, până în zilele noastre, „omul duhovnicesc toate le judecă, pe el însă nu-l judecă nimeni.”²

Care era scopul esențial pe care Părinții îl atribuiau relației de povățuire între părinte și ucenic? Este clar că pentru un începător, primul scop al vieții duhovnicești cu sau pe lângă un avva este acela de a învăța, de la un bătrân experimentat, temeiurile vieții duhovnicești cum ar fi postul, smerenia, rugăciunea, lupta cu gândurile pătimase. Apoi să deprindă cum să-și petreacă timpul singur în chilia proprie³ și cum să își desfășoare lucrul manual.⁴ El trebuie să trăiască după poruncile lui Dumnezeu și prin această așezare și stăruință de a trăi după porunci, el renaște duhovnicește. El devine simțitor față de atmosfera duhovnicească, preocupat fiind numai de cele ale duhovniciei. Caută să cunoască, să împlinească voia lui

¹ *Prima Rugăciune...*, Vecernia Cincizecimii.

² I Cor 2, 15.

³ N 291. Cf. Avva Pimen 168.

⁴ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Teodor al Phermei 21. Despre aceste chestiuni practice, a se vedea în special Regnault, *La Vie quotidienne*, p. 75-124. Φώτιος Ν. Παπανικλάου, *Η έρημος και η πόλη στην ασητική γραμματεία των πρώτων αιώνων*, p. 33 și urm.

Dumnezeu. În *Apophthegmata*, acest lucru era considerat într-adevăr important, iar ziceri care dezbat rolul relației duhovnicești dintre ucenic și părinte se referă mereu la mult mai multe lucruri decât aceste aspecte pur practice ale povățuirii. Relația este văzută ca o formă de exercițiu prin ascultare de care depinde în mod direct, dacă ucenicul dobândește virtuțile ce reprezintă unul din scopurile vieții duhovnicești, exercițiu care afectează felul în care se situează în fața lui Dumnezeu. Astfel,

„Bătrânii spuneau că dacă cineva are încredere într-o altă persoană și se supune ei, nu mai are nevoie să se dedice ascultării poruncilor lui Dumnezeu, ci trebuie doar să renunțe la propria voință în favoarea celei a părintelui său, și astfel nu va primi niciun reproș din partea lui Dumnezeu; căci Dumnezeu nu cere de la începători mai mult decât truda care vine din ascultare”.⁵

„Nu va primi niciun reproș” și „Dumnezeu cere” sunt expresii ce trebuie luate ca atare în calitate de indicatori ai felului în care Părinții Pustiului înțeleg relația de povățuire: nu ca pe o chestiune de conveniență practică, ci ca pe o modalitate garantată prin care ascetul crește, ascultând și având încredere⁶ în ceea ce părintele său îi spune să facă, încredere în acceptabilitatea sa față de Dumnezeu.

„Acela care are un părinte duhovnicesc, îi înmânează acestuia fiecă grijă pe care o are, și nu se preocupă de nimic, și nu mai este judecat de Dumnezeu”.⁷

Prin ascultare devine slobod lucrării harului lui Dumnezeu asupra vieții lui, nimic nu-și atribuie sine însuși, ci pe toate le primește, le păzește ca pe un dar de sus. Pentru el „virtutea conține libertatea.”⁸ Această apoftegmă este una dintre cele mai explicite în a atribui progresul în virtute al unui ucenic dependenței sale față de avva; însă și altele ilustrează aceeași idee:

„Avva Pimen spunea că odată cineva l-a întrebat pe Avva Paisie «Ce ar trebui să fac pentru sufletul meu, căci este lipsit de simțire și de frică față de Dumnezeu?» El i-a răspuns: «Du-te și te alătură cuiva cu frică de Dumnezeu și stând aproape de el, vei învăța și tu ce înseamnă frica de Dumnezeu».”⁹

Avva Pimen a spus: „Nu te estima pe tine însuși, ci alătură-te de cineva care trăiește bine”.¹⁰ Un frate a venit la Avva Pimen și i-a spus: „Ce să fac?” Bătrânul i-a zis: „Du-te și trăiește alături de cineva care se întreabă «Ce vreau de fapt?» și îți vei găsi liniștea”.¹¹

Calea Părinților este calea științei despre veșnicie, calea ascultării înnoitoare. În toate aceste trei ziceri aparținând lui Pimen sau relatate de el, accentul cade pe o calitate particulară a vieții părintelui. Această calitate este fie ceva ce ucenicul speră să învețe, fie este o trăsătură a propriei experiențe și a cunoașterii de sine a părintelui – un semn al abilității sale de a oferi îndrumare, care îi va ușura pe cei care au mai puțină conștiință de sine și mai puțină experiență în ceea ce privește dorința arzătoare de a-și măsura sau estima propriile progrese și

⁵ N 290. Concluzia se repetă și în 292.

⁶ Cf. Rousseau, *Ascetics, Authority, and the Church*, p. 19-21.

⁷ *On How to Live in the Cel and on the Contemplation*, ed. J.-C. Guy, „Un Entretien monastique sur la contemplation”, *recherche de science religieuse*, 50 (1962), p. 230-41, qu. 8

⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 32, 8, PG 57, 387.

⁹ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Pimen 65.

¹⁰ Avva Pimen 73. Pentru „a estima” (μετρεῖ), cf. Avva Pimen 36 și 79.

¹¹ Avva Pimen 143. Despre liniște, a se vedea Avva Sisoe 43.

realizări.¹² Astfel, în această ultimă apoftegmă citată, fratele este într-o stare de tulburare, nesigur de ce fel de viață ar trebui să adopte:

„Îmi irosesc zilele, Părinte.”¹³

Răspunsul Avvei Pimen se referă la faptul că fratele ar trebui să trăiască alături de cineva care a învățat deja cum să se trateze cu aceste îndoieli și frustrări printr-o cântărire atentă a propriilor nevoi sau dorințe. Monahul mărturisea la „lumina zilei” problemele ce-l frământau și nu le ascundea în cutele încrezătoare ale inimii. Apoi, foarte important este faptul că mărturisirea nu era o introspecție obsesivă sau o analiză scrupuloasă sufletească. Punctul central al acestei descoperiri consta în prevenirea obsesiilor, iluziilor, părerilor de sine și admirației propriilor virtuți. Calea spre pace și eliberare de aceste griji pentru sine, calea înspre virtuți precum frica de Dumnezeu se află în ascultarea ucenicului față de autoritatea și învățătura unei persoane mai înțelepte și mai experimentate, care are un mod de relație cu Dumnezeu pe care și-o dorește și ucenicul, dar de care acesta este despărțit din cauza propriilor inabilități și păcate:

„Un bătrân spunea odată «Fii asemenea unei cămile, poartă-ți păcatele, urmând înhămat pe cineva care cunoaște calea spre Dumnezeu».”¹⁴

Cei care nu au părinte duhovnicesc și urmează calea propriei voințe urmează în fapt o cale periculoasă:

„Pentru că acela care este de sine stătător și urmează propriul său mod de viață, și umblă fără o cunoaștere evanghelică și fără îndrumare, se poticnește des și cade în gropile și cursele vicelanului, se rătăcește, se află în multe pericole și nu cunoaște ce sfârșit va avea.”¹⁵

Aceste ziceri nu pun la îndoială faptul că începătorul, *ἀρχάριος*, este cel care trebuie să se supună în acest fel pentru a învăța ce implică viața duhovnicească:

¹² Cf. P. Rousseau, „The Desert Fathers, Antony and Pachomius”, în C. Jones, G. Wainwright și E. Yarnold (eds.), *The Study of Spirituality* (London, 1986), p. 124, care se referă la evitarea „sterilei estimări de sine” apropo de Avva Pimen 65.

¹³ A se vedea și Avva Sisoe 3, *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, (Guy, *Recherches*, 33).

¹⁴ N, 436. Ediția lui F. Nau a textelor grecești a *Αποφθέγματα* se oprește la numărul 392, deși a adăugat câteva ziceri de mai târziu în manuscris, dintre care aceasta (numerotată de el 399). În legătură cu texte apărute mai târziu în seria N, pe care Nau nu le-a publicat, poate fi consultată traducerea lui Regnault, *Les Sentences des Pères du désert: Série des anonymes*. Edițiile lui Regnault sunt cele mai complete, curprinzând apoftegmele Părinților din greacă, latină, siriană și armeană. *Les Sentences des Pères du désert* cuprinde 5 volume: *Recueil de Pélage et Jean* (1966), *Nouveau Recueil* (1970), *Troisième Recueil et Tables* (1976), *Collection Alphabétique* (1981), *Série des anonymes* (1985). Unele texte ale seriei anonime au fost incluse în antologia a unsprezece a lui Paul Evergetinos, *Εὐεργετινός ἦτοι συναγωγή τῶν θεοφθόγγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων καὶ ἁγίων πατέρων*, (4 vol., Atena, 1957-66). N 436 = *Εὐεργετινός* vol. I, cap. 19, sub-sect. 7, no. 2. Alte referințe viitoare vor fi de forma Evergetinos 1.19.7.2. Metoda de numerotare, unități individuale în cadrul fiecărui capitol, variază de la ediție la ediție (și cu fiecare reeditare a ediției din Atena); o referință de patru cifre este necesară, deși traducerea în franceză folosește o referință de trei cifre pentru volumele i și ii (numerotând continuu unitățile de la începutul fiecărui capitol și nu de la începutul fiecărei sub-sectiuni – ex. pentru N 436, *Εὐεργετινός* 1.19.7.2 = 1.19.7) și câteodată și pentru volumele iii și iv. Când apar dubii, se presupune că referința corectă se găsește în secțiunea fiecărui capitol intitulat *εν τῷ γεροντικῷ*. Regnault va publica în 1992 *Collection Systematique des Apophtegmes des Pères*, ed. Solesmes.

¹⁵ Cf. Marcu Ascetul, *Epistolă către Nicolae*, Filocalia 1, p. 131.

„El (Avva Isaia) le spunea celor care puneau început bun (καλώς ἀρχομένους) și se supuneau Sfinților Părinți: «Prima vopsire nu trece, ca și în cazul materialului de culoare purpurie» și «Începătorii care trăiesc în ascultare sunt asemenea vlăstarelor ușor de răsucit și de modelat».”¹⁶

Prin ascultarea față de părinte, viața începătorului capătă forma și culoarea care îl vor caracteriza ca și părinte. Discuția despre importanța formării și povățuirii începătorilor este un avertisment susținut cu tărie în două relatări anonime și adresat celor care cred că se pot descurca fără ajutorul bătrânilor:

„Un frate, după ce s-a izolat de lume și s-a dedicat vieții monahale, s-a închis imediat în sine, spunând: «Sunt un pustnic». Când cei bătrâni au auzit, l-au dat afară din chilia sa și l-au pus să treacă pe la toate chiliile fraților, făcând pocăință și zicând «Iertați-mă, căci nu sunt un pustnic, ci un începător».¹⁷ Bătrânul a spus: «Dacă vezi un tânăr urcând la ceruri din proprie voință, apucă-l de picior și trage-l în jos, căci îi va prinde bine».”¹⁸

Mesajul acestor două istorisiri este foarte clar: în primul caz, fratele trebuie să-și dea seama că are nevoie de *sfat* pentru a deveni un adevărat monah și că nu poate să învețe și să înțeleagă tot ceea ce trebuie să știe de unul singur. Nimeni nu se naște învățat. De fapt, are nevoie să se supună unor sfaturi, îndrumări, asemenea fraților care au primit sfatul lui Pimen de a trăi alături de oameni vrednici să-i îndrume prin pericolele inutilei griji de sine. Greșeala lui datorează scuze față de frații care (presupunem) au fost mai realiști în legătură cu propriile lor limite. În cel de-al doilea caz, problema se află în faptul că fratele are o încredere neclintită, deși probabil nu exagerată, în sine și în propria voință, și nu în ceilalți.

Problema fundamentală este aceea că un frate care se bazează numai pe judecata și cunoștințele sale și nu pe părintele său, poate să se înșele în legătură cu viața sa și să cadă în păcat sau să nu împlinească nimic, să se autoamăgească.

„Fiind pătimiși, nu trebuie să avem nicidecum încredere în inima noastră, căci un îndrumător strâmb face strâmb chiar și ceea ce e drept.”¹⁹

Ascultarea e o relație foarte personală cu o persoană aleasă, anume părintele spiritual, prin care omul nu se mai scufundă în sine însuși. Aspectul cel mai profund al păcatului este că acesta îl conduce pe om să aleagă în mod eronat o faptă în izolare, departe de sursa lui adevărată și autentică a ființei și vieții – Dumnezeu. Acest lucru este clar exprimat într-o istorisire despre un ucenic care a găsit „un loc retras și liniștit” în pustiu, unde a dorit să trăiască și i-a cerut părintelui său să-i dea voie să meargă în acel loc;

„Și îmi pun credința în Dumnezeu și în rugăciunile voastre că voi putea să mă nevoiesc din greu acolo.”²⁰

Totuși, bătrânul nu i-a dat voie:

„Știu bine că vei munci din greu, dar pentru că nu ai un bătrân alături de tine, vei ajunge să ai încredere că munca ta este plăcută lui Dumnezeu și din cauza încrederii că vei fi îndeplinit întreaga muncă a unui călugăr, îți vei pierde rodul muncii și înțelepciunea [φρόνας]”.

¹⁶ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Isaia 2. Cf. 1 în legătură cu viziunea lui despre ce este bine pentru începători.

¹⁷ N 243.

¹⁸ N 244 (= N 111).

¹⁹ Avva Dorotei, *Filocalia românească* 9, 1980, p. 553.

²⁰ N 370. Vezi Guy, *Recherches*, 19, pentru prezența în câteva manuscrite a zicerilor lui Antonie.

Problema nu este că fratele va fi neglijent în ascultarea sa, ci că va ajunge să *creadă* că a făcut deja progrese în viața duhovnicească și că nu mai are nimic de învățat sau de realizat. Abilitatea sa de a gândi obiectiv (oare la aceasta se referă cuvântul *φρένας*?) despre propria viață va fi diminuată de lipsa lui de experiență sau de lipsa de îndrumare. Compania „unui bătrân” i-ar arăta, poate spre surprinderea sa, unde anume încă nu a ajuns la virtuțile de frică de Dumnezeu și de cunoaștere de sine la care se referă sfaturile lui Pimen. Pentru a ne regăsi pe noi înșine, trebuie să ne abandonăm pe noi înșine, iar părintele duhovnic ne poate ajuta în acest sens. Numai un smerit poate să găsească odihnă în voința celuiilalt. Sfântul Antonie exprimă o părere asemănătoare despre necesitatea povățuirii, folosind aceiași termeni:

„Am auzit de călugări care au căzut după multă trudă și și-au pierdut înțelepciunea [*φρένας*] prin încrederea în faptele lor și neascultând de porunca ce spune astfel: «Întrebă-l pe părintele tău, iar el îți va spune.»”²¹

A „cădea după multă trudă” și „a-ți pierde lucrarea” exprimă nerodnicia unei vieți duhovnicești lipsite de conștiința propriilor nevoi și de suficiența de sine amăgitoare.²² De asemenea, „Cel care dorește să trăiască în pustiu trebuie să fie *capabil* să învețe, nu să aibă nevoie să învețe, altfel va suferi pierdere [*ζημιούτα*]”.²³ Acest lucru îi permite ascetului să progreseze suficient ca să poată trăi fără povățuirea altuia, deși a face acest pas mult prea repede poate fi periculos. Evident, fiecare părinte a fost cândva un începător și a parcurs drumul spre maturitate duhovnicească, de-a lungul căruia primul pas îl reprezintă viața alături de unul dintre cei sporiți duhovnicește, dar pe care mulți frați au pornit înainte de a fi pregătiți, din dorința de a trăi singuri. Sfatul unui Părinte dat fiului său spiritual rămâne valabil și-n ziua de azi pentru toți creștinii, călugări sau nu. Astfel, Marcu Ascetul îl sfătuiește pe fiul său spiritual, Nicolae:

„Fă un efort să fii împreună cu și sub îndrumarea părinților duhovnicești experimentați, pentru că este periculos să trăiești singur, după tine, fără îndrumare sau cu persoane fără experiență în lupta spirituală... pentru că viclenia și înșelarea păcatului este mare.”²⁴

Importanța pentru un începător de a se lăsa în grija unui părinte este subliniată de ziceri care insistă pe necesitatea împărtășirii „gândurilor”.²⁵ Avva Dorotei consideră această practică indispensabilă mântuirii:

„Fiind pătimiși, nu trebuie să avem nicidecum încredere în inima noastră, căci un îndrumător strâmb face strâmb chiar și ceea ce e drept.”²⁶

Un frate a fost ispitit la păcat trupesc și a mers la un bătrân ca să-i spună despre gândul său (*λογισμός*). Acesta l-a liniștit și când fratele a continuat să vină la el, încă ispitit, bătrânul i-a spus să facă la fel de fiecare dată când se simte ispitit de un demon:

²¹ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Antonie 37; Deut. 32. 7.

²² Graham Gould, *The Desert Fathers on Monastic Community*, p. 31.

²³ N 221. Cf. N 668 (*Εβεργεντικός*, 1.38.4.5) și 669 (*Εβεργεντικός*, 4.38.7.2), (Regnault numerotează acestea J 700 și 701, deoarece preferă să urmeze un manuscript diferit de acela folosit de Nau pentru această parte a seriei anonime). În *Viața Sfântului Antonie* (M. Αθανασίου, *Βίος και πολιτεία του οσίου πατρός ημών Αντωνίνου του Μεγάλου*, PG 26, 835-976), 3-4, Avva Antonie este descris ca învățând practicile vieții monahale de la eremiți locali înainte de a porni înspre deșert. Viața Sfântului Antonie a fost cel mai mare best-seller al lumii antice, datorită ei s-a popularizat pustiu cu monahi de-a lungul primelor secole și a format un număr de vieți de sfinți.

²⁴ Sf. Marcu Ascetul, *Epistole Pros Nicholaon Monazonta*, Philokalia 1, ed. gr., p. 136-137.

²⁵ Cf. Guy, 'Educational Innovation in the Desert Fathers', p. 49-50.

²⁶ Avva Dorotei, *Filocalia românească* 9, 1980, p. 553.

„Îl vei învinge... căci nimic nu-l slăbește pe demonul păcatului trupesc ca dezvăluirea lucrării sale, și nimic nu-l face mai fericit ca ascunderea gândurilor.”²⁷

Nu e deloc surprinzător faptul că unii ucenici au găsit acest sfat potențial umilitor ca fiind greu de pus în aplicare. Un frate l-a întrebat pe Avva Pimen de ce nu era în stare să „fie liber cu bătrânii în gândurile mele” – adică de ce îi era greu să le vorbească despre ele, să le mărturisească.²⁸ Pimen i-a dat drept răspuns ceva ce pare să fie o povățuire comună, dar care în acest context îl avertizează numai pe frate asupra pericolului, fără să-i răspundă cu adevărat la întrebare:

„De nimic nu se bucură mai mult dușmanul decât de cei care nu își dezvăluie gândurile”.

²⁷ N 164.

²⁸ *Αποφθέγματα των αγίων Γερόντων*, Avva Pimen 101.